

PATARIMAI MOKYKLŲ BENDRUOMENĖMS:

kaip įgyvendinti pozityvaus elgesio
palaikymo ir intervencijų sistemą
klasės lygmeniu

Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

**NACIONALINĖ
ŠVIETIMO
AGENTŪRA**

**Leidiny parengtas ir išleistas įgyvendinant projektą
„Įtraukiojo ugdymo galimybių plėtra, I etapas“
(Nr. 09.2.2-ESFA-V-707-03-0001). Projektas finansuojamas
Europos socialinio fondo lėšomis.**

Šį leidinį draudžiama mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų
tikslais atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti ar
padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete)
tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose,
išleisti ir versti, platinti jo originalą arba kopijas.

Leidinį parengė Renata Greimaitė

Leidybos įmonė „Kriventa“

V. Pietario g. 5-3, LT-03122 Vilnius

Tel. / faks. (8 5) 265 0629. Mob. tel. +370 682 47 899

El. paštas kriventa@kriventa.lt

www.kriventa.lt

Kalbos redaktorė Angelė Pletkuvienė

Dizainerė Ilona Chmieliauskaitė

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės
Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

ISBN 978-609-462-194-9

© Nacionalinė švietimo agentūra, 2022

TURINYS

6 Pagrindiniai pozityvaus elgesio palaikymo ir intervencijų sistemos bruožai ir principai

7 Daugiapakopė pozityvaus elgesio palaikymo ir intervencijų sistema

9 Pozityvaus elgesio palaikymo ir intervencijų sistemos įgyvendinimas klasės lygiu

9 I pakopa (universali)

10 Fizinė klasės aplinka

11 Tvarka klasėje

14 Lūkesčiai ir taisyklės

17 Aktyvi priežiūra

17 Mokinių skatinimo sistema

18 II pakopa (tikslinė)

19 III pakopa (individuali)

20 Literatūra

Tradicionis netinkamo mokinių elgesio valdymas yra reaktyvus (įvardijamas probleminis elgesys, priimamas sprendimas, kaip į tai bus reaguojama). Pozityvaus elgesio palaikymo ir intervencijų sistema (angl. *Positive Behavioral Interventions Supports*, toliau – PEPIS) siūlo aktyvų ir prevencinį veiklos metodą, kai pagrindinis dėmesys skiriamas mokyklos socialinio klimato kaitai, siekiama, kad būtų tinkamai ugdomi kiekvieno mokinio socialiniai ir elgesio įgūdžiai, skatinama akademinė pažanga, o ugdymosi procesas mokykloje organizuojamas prevenciškai, šitaip užkertant kelią netinkamo elgesio apraiškoms.

Šis leidinys padės švietimo įstaigų bendruomenėms taikyti Pozityvaus elgesio palaikymo ir intervencijų sistemos principus, aktyvius ir prevencinius veiklos metodus, pasireiškiant probleminiam mokinių elgesiui.

Pakeitus švietimo įstatymo diskriminacines nuostatas, vis daugiau mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo (-si) poreikių (toliau – SUP), atveria bendrojo priešmokyklinio, ikimokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo mokyklų duris. Mokyklų bendruomenėms svarbu sukurti įtraukiojo ugdymo (-si) aplinkas, pritaikyti tinkamus mokymo (-si) metodus ir užtikrinti, kad būtų patenkinti ne tik SUP turinčių mokinių, bet ir visų mokinių ugdymo (-si) poreikiai. Svarbu, kad užtikrindamos sėkmingą įtraukijį švietimą mokyklų bendruomenės, organizuodamos ugdymo procesą, pasitelktų efektyvius ugdymo metodus ir darbo netinkamo elgesio atvejais sistemas.

Viena tokių sistemų yra Pozityvaus elgesio palaikymo ir intervencijų sistema. Pirmą kartą ji paminėta 1980 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV), kai kilo poreikis pagerinti veiksmingų elgesio intervencijų atranką, įgyvendinimą ir dokumentais patvirtintą pažangos stebėseną, sprendžiant mokinių elgesio problemas (Gresham, 1991; Sugai & Horner, 1999; Walker et al., 1996). 1997 m. JAV įkurtas Pozityvaus elgesio palaikymo ir intervencijų sistemos centras, kurio tikslas buvo teikti moksliniais tyrimais pagrįstą metodinę pagalbą mokykloms, sprendžiančioms netinkamo mokinių elgesio problemas. Centras, siekdamas, kad šis sistemos tinklas plėstųsi, teikė techninę pagalbą, supažindino mokyklų bendruomenes su organizaciniais modeliais, sklaidos ir vertinimo priemonėmis,

reikalingomis įgyvendinant sistemą. PEPIS įgyvendinimo metu sukaupta patirtis sudarė sąlygas teikti rekomendacijas švietimo reformos vykdytojams. Ši sistema pagrįsta elgsenos ir biomedicinos mokslais, įskaitant Taikomąją elgesio analizę (angl. *Applying Behavior Analyses*). PEPIS, priešingai nei dabar mokyklose egzistuojančios darbo pasireiškus netinkamam mokinių elgesiui praktikos, orientuota į prevencines veiklas bei sisteminių darbų su netinkamai besielgiančiais mokiniais. Diegiant sistemą mokyklose sudaromos sąlygos įgyvendinti įtraukties nuostatas, stiprinti mokiniams, turintiems SUP, teikiamą pagalbą bei palaikymą. Prevencinės veiklos individualiu, klasės ar mokyklos lygiais pagerina socialinį mokyklos klimatą, užtikrina kiekvieno vaiko asmeninę pažangą.

Bendradarbiaujant Europos švietimo tyrėjams, sukurta Europos profesinė platforma, kurios vienas pagrindinių tikslų – skatinti diegti PEPIS principus ir įtraukijį švietimą mokyklose. 2010–2016 m. PEPIS pradėta įgyvendinti įvairiose Europos šalių įstaigose (pvz., mokyklose, organizacijose) tarp skirtingų populiacijos grupių (mokinių, turinčių SUP, rizikos grupei priklausančių, sunkią negalią turinčių suaugusiųjų).

Šis modelis praplėtė mokslo žinių apie elgesį taikymą įvairiems elgesio tipams ir aplinkoms, todėl plačiai paplito pasaulyje, o pastarąjį dešimtmetį ir Europoje plečiasi mokyklų, diegiančių PEPIS sistemą, tinklas. Į šį procesą įsitraukė ir Lietuvos mokyklos.

PAGRINDINIAI POZITYVAUS ELGESIO PALAIKYMŲ IR INTERVENCIJŲ SISTEMOS BRUOŽAI IR PRINCIPAI

Kaip teigiama JAV švietimo departamento dokumentuose, PEPIS nėra „konkreči ugdymo programa“. Tai – daugiapakopė elgesio sistema, išsiskirianti savo prevencine logika, socialiniais, elgesio ir akademiniais lūkesčiais. Diegiant šią sistemą siekiama pritaikyti ir pagerinti darbo netinkamo elgesio atveju praktikas. Mokyklų bendruomenės, diegiančios PEPIS, inicijuoja sisteminius pokyčius, organizuoja palaikymo sistemą visos ugdymo įstaigos mastu, t. y. visiems mokiniams. Mokiniais, turintiems nedidelių ir didelių elgesio problemų, teikiama individuali ir intensyvi pagalba keičiant netinkamą elgesį.

- PEPIS modelis diegiamas visoje mokykloje, taip pat gali būti diegiamas klasės lygiu.
- Visi mokyklos bendruomenės nariai visose fizinėse aplinkose remia veiksmingą elgesio palaikymo sistemą.
- Žmogiškieji ir materialiniai ištekliai skiriami netinkamo elgesio prevencijai.

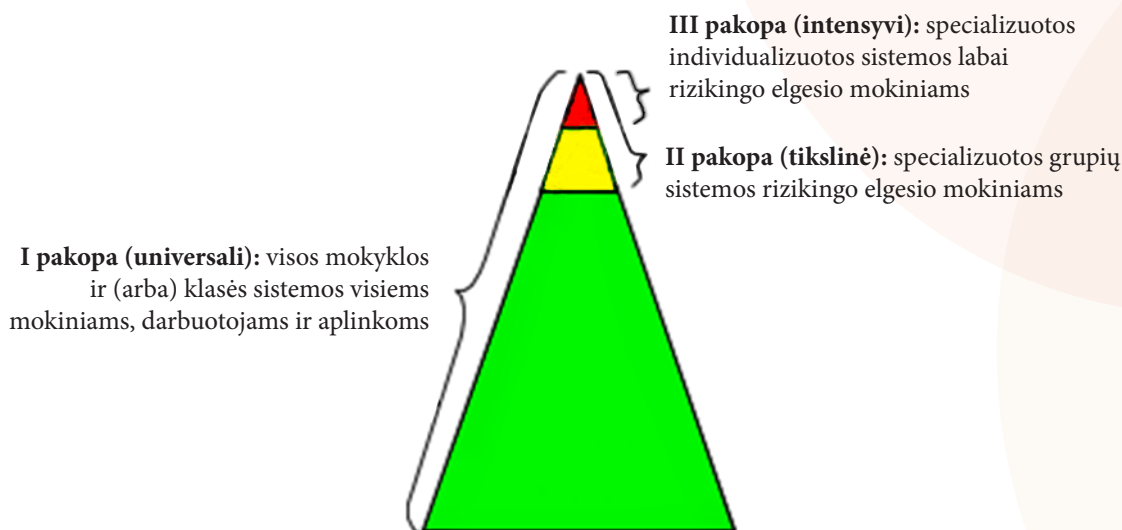
- Individualus paramos tęstinumas organizuojamas atsižvelgus į konkrečius mokinio poreikius.
- Pasirenkamos ir taikomos įrodymais grįstos praktikos.
- Pasitelkiami kvalifikuoti PEPIS išorės konsultantai ir ugdomi mokyklos bendruomenės lyderiai, kurie vėliau teiks kvalifikuotą pagalbą.
- Įgyvendinamos intervencijos tikslumas grindžiamas dokumentais.
- Sprendimai priimami vadovaujantis surinktais duomenimis.

Moksliniais tyrimais įrodyta, kad įdiegus PEPIS gerėja mokinių elgesio ir akademiniai rezultatai bei mokyklos mikroklimatas, užkertamas kelias netinkamam mokinių elgesiui, ilgėja mokymuisi skirtas laikas, ugdomi socialiniai mokinių įgūdžiai, įgyvendinamos veiksmingos elgesio intervencijos.

DAUGIAPAKOPĖ POZITYVAUS ELGESIO PALAIKYMŲ IR INTERVENCIJŲ SISTEMA

Mokyklose, kuriose taikoma PEPIS, veiklos organizuojamos atsižvelgiant į daugiapakopio principą. Mokyklų bendruomenės mokosi sujungti ir tobulinti jau esamas bei įtraukti naujas darbo formas. Dirbdama pagal daugiapakopės sistemos modelį mokyklos bendruomenė išmoka dirbti komandoje, daugiau dėmesio sk-

ria ankstyvajai netinkamo elgesio identifikacijai, taiko naujas darbo pasireiškus netinkamam elgesiui praktikas natūraliose aplinkose ir įrankius, kurie padeda kuo anksčiau pastebėti mokinius, turinčius elgesio problemų, bei parinkti grupei arba kiekvienam iš šių mokinių individualų, jo poreikius atitinkantį intervencijų metodą.

1 pav. Daugiapakopė sistema

DAUGIAPAKOPĖ SISTEMĄ SUDARO TRYS PAKOPOS

I PAKOPOS (UNIVERSALIOS) TIKSLAS yra užkirsti kelią naujų netinkamo elgesio

atvejų atsiradimui ir sukurti aukštos kokybės mokymosi aplinką visiems mokiniams ir darbuotojams visose fizinėse aplinkose (t. y. klasėje ir už jos ribų). Ji apima visą ugdymo įstaigos bendruomenę, t. y. mokytojus, darbuotojus, aplinką.

I pakopoje mokykla organizuoja šias veiklas:

- susitaria dėl PEPIS įgyvendinimo ir išipareigoja laikytis jos principų;
- suburia mokyklos komandą, numato veiklas, priemones, vertinimo įrankius sistemai įgyvendinti;
- pasirenka 3–5 mokyklos vertybes, aprašo tinkamo mokinių elgesio požymius, supažindina ir moko mokyklos vertybių visus mokinius;
- atsižvelgia į pasirinktas mokyklos vertybes, jas perteikia vaikams suprantama kalba, pritaiko vaikams ir jaunuoliams, turintiems SUP;
- moko taisyklių (visą klasę arba individualiai), aiškiai įvardija netinkamo elgesio pasekmes;
- sukuria bendrą mokyklos mokinių skatinimo (už tinkamą elgesį, mokyklos vertybių puoselėjimą, individualią vaiko pažangą) sistemą (kaip dažnai bus apdovanojama, kokioje aplinkoje, kokiu lygiu – individualiu, klasės, mokyklos).

Tinkamai organizavus ugdymo procesą ir jo aplinką pagal I pakopoje numatytą tvarką, apie 80 proc. moksleivių priima, išmoksta ir laikosi bendrų susitarimų, numatytos tvarkos nuostatų. Kai kurie mokiniai neturi reikiamų tinkamo elgesio įgūdžių, todėl jiems būtina skirti daugiau dėmesio, kad jie suprastų bei mokytųsi trūkstamų įgūdžių. Jei I pakopoje taikytos sistemos ir praktikos kai kuriems mokiniams nepadeda pasiekti reikiamų rezultatų, toliau su šia mokinių grupe bus dirbama pagal II pakopos veiklos metodus.

II PAKOPOS (TIKSLINĖS) TIKSLAS – mažinti esamų netinkamo elgesio atvejų paplitimą, kai mokinių elgesys yra rizikingas ir (ar) kai universalioje pakopoje taikomos praktikos nepadeda sumažinti netinkamo elgesio apraiškų. Į II pakopą pereina apie 15 proc. visos mokyklos mokinių.

Šios pakopos sistemą sudaro elgesio praktikos ir teorijos, duomenų rinkimas, taip pat PEPIS intervencijos komanda. II pakopoje (tikslinėje) netinkamo mokinio elgesio atveju taikomos ir I pakopos sistemos bei praktikos, taip pat įtraukiami ir nauji metodai bei intervencijos, pvz., elgesio priežasčių (antecedentų) nustatymo ir teigiamų paskatinimų taikymo. II pakopoje mokykla:

- taiko moksliniais tyrimais pagrįstas praktikas ir intervencijas;
- ugdo mokinių socialinius ir savireguliacijos įgūdžius;
- moko tinkamo elgesio;
- skatina teigiamą mokinių elgesį.

Naujoms praktikoms ir intervencijoms įgyvendinti mokykla suburia intervencijų komandą, išrenka vadovą, renka duomenis apie mokinių elgesį ir ugdymosi procesą, vykdo stebėseną ir identifikuoja mokinius, kurie susiduria su elgesio problemomis, naudoja duomenis netinkamo elgesio funkcijai įvardyti, nustato, ar tęsti, pakeisti ar nutraukti intervenciją.

III PAKOPA (INTENSYVI) skirta mokiniams (5 proc. visų mokyklos mokinių), kuriems reikalinga individuali pagalba ir intervencijos netinkamam elgesiui keisti, nes I ir II pakopose taikytos intervencijos bei praktikos nedavė teigiamų rezultatų. III pakopoje daugiau dėmesio kreipiamas į elgesio teoriją ir praktikas. Vykdomas mokinio funkcinis elgesio vertinimas (toliau – FEV), mokinio elgesys stebimas mokymosi aplinkoje, renkami duomenys, į kuriuos atsižvelgiama rengiant pagalbos mokiniui planą. Svarbu pabrėžti, kad priimdami sprendimus dėl tolesnės pagalbos mokiniui vadovaujames stebėjimo metu surinktais duomenimis. Siekiame, kad pagalbos planas būtų orientuotas į mokinį, kreipiamas dėmesys į: a) prevenciją, b) mokymą, c) teigiamą paskatinimą, d) atlygio už netinkamą elgesį mažinimą ir e) saugumą.

POZITYVAUS ELGESIO PALAIKYMO IR INTERVENCIJŲ SISTEMOS ĮGYVENDINIMAS KLASĖS LYGIU

I PAKOPA (UNIVERSALI)

Įgyvendindami PEPIS klasės lygiu, veiklas organizuojame pagal daugiapakopės sistemos principus. I pakopoje rekomenduojama pradėti nuo išgilinimo į mokyklos viziją. Įsitikiname, ar gerai žinome, kokias vertybes puoselėja mokykla, kokio mokinių elgesio tikimasi? Ar esame numatę, kokio konkretaus mokinių elgesio tikimės klasėje, ar mokiniai žino, kaip jie turi elgtis įvairių veiklų metu ir kokios tos organizuojamos veiklos klasėje? Ar žinome, kaip gali pasikeisti klasės mokymosi aplinka, kai čia mokysis mokiniai, turintys SUP? Galbūt teks daugiau dėmesio skirti šios mokinių grupės socialinių įgūdžių mokymui, dažniau taikyti žodinius ar vaizdinius priminimus bei užtikrinti socialinį ir akademinį grįžtamąjį ryšį klasėje.

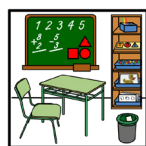
Tarkime, kad į klasę mokyti atėjo mokinys, turintis įvairiapusių raidos sutrikimų (toliau – ĮRS). Kaip keisis klasės fizinė aplinka? Įvertinę šio mokinio, turinčio ĮRS, poreikius, nuspręsimė, kad reikės numatyti vietas įvairioms veikloms, galbūt įsigyti ar pasigaminti priemonių, padėsiančių **ĮRS turinčių mokinių sensorikai**. Į kasdienį ugdymo procesą klasėje turėsime įtraukti sensorinę sistemą stimuliuojančias veiklas, sensorines pertraukėles, kursime poilsio ir darbo vietas, kad jos atitiktų mokinio, turinčio ĮRS, poreikius.

Siekdami įgyvendinti PEPIS klasės lygiu, veiklas klasėje grindžiame mokyklos vertybių sistema, t. y. pasirenkame nuo trijų iki penkių mokyklos vertybių, apgalvojame, kokie turėtų būti mūsų lūkesčiai mokinių elgesio atžvilgiu.

Svarbu numatyti, kaip supažindinsime visus klasės mokinius su lūkesčiais, parinkti būdus, kaip mokysime ir skatinsime tinkamą mokinių elgesį klasėje, kaip reaguosime į taisyklių pažeidimus. Itin svarbu numatyti, kaip į šias veiklas įtrauksime mokinius, turinčius SUP. Įgyvendindami PEPIS klasės lygiu atkreipiame dėmesį į I pakopos (universalios) prevencines rekomendacijas – žmogiškuosius ir materialinius išteklius skirti netinkamo elgesio prevencijai. Kita svarbi praktika, kuria turėtume išmokti vadovautis, – sprendimų priėmimas klasėje grindžiamas surinktais mokinių elgesio stebėjimo duomenimis, veiksmingų mokymo strategijų taikymas ir tikslingas jų įgyvendinimas. Šios priemonės padeda spręsti elgesio problemas ir gerinti socialinį klimatą klasėje, sumažina netinkamo elgesio apraiškas, pailgina mokinių įsitraukimo į akademinę veiklą laiką.

KLASĖS LYGIU ĮGYVENDINDAMI I PAKOPOS (UNIVERSALIOS) PREVENCINES PRAKTIKAS, TURIME:

- tinkamai organizuoti klasės fizinę aplinką;
- numatyti ir aprašyti nuspėjamą klasės tvarką;
- įvardyti 3–5 pozityvius klasės lūkesčius;
- parengti klasės taisykles;
- įtraukti mokinius į aktyvias veiklas klasėje;
- parengti skatinimo sistemą tinkamam mokinių elgesiui palaikyti.

FIZINĖ KLASĖS APLINKA

Fizinę klasės aplinką būtina modeliuoti ir pritaikyti taip, kad ji atitiktų visų mokinių poreikius, t. y. mokinių galimybę judėti, patekti į visas klasės vietas, naudotis vizualinio palaikymo pagalbinėmis technologijomis, skirtomis mokinių mokymuisi paskatinti, bei mažintų netinkamo mokinių elgesio atvejų skaičių. Todėl:

- parenkame individualias darbo vietas kuo toliau nuo dėmesį blaškančių garsų, vaizdų. Elgesio problemų turinčius mokinius geriau sodinti kuo arčiau mokytojo, nes tokiu būdu jis jiems galės skirti daugiau dėmesio, padėti įsitraukti į mokymosi veiklas;
- vietas, kuriose sudėtos mokymo priemonės ir mokinio asmeniniai daiktai, pažymime sutartiniais ženklais;
- stalus klasėje išdėstome taip, kad atitiktų užsiėmimų tikslus (pvz., individualus darbas ar darbas grupelėse). Pagal galimybes atsižvelgiame į SUP turinčių mokinių poreikius ir pritaikome jiems baldus (pvz., įsigyjame kėdžių, kamuolių, kad mokiniai galėtų keisti sėdėjimo poziciją);
- kreipiame dėmesį į vizualinius pastiprinimus klasėje, neperkrauname klasės vaizdine informacija (pvz., plakatai su gramatikos taisyklėmis, matematikos formulėmis, mokinių darbai, sezoniniai papuošimai);
- paruošiame priemonių konkrečioms užduotims atlikti (pvz., lentelės matematikos veiksmams atlikti, lietuvių kalbos sakiniams sudaryti ir t. t.);
- mokinio, turinčio ĮRS, motyvacijai stiprinti pasigaminame pasirinkimų lentelę, įtraukiame bent tris jo mėgstamas veiklas ir leidžiame pasirinkti vieną iš jų. Atlikęs visas užduotis ar pertraukų metu mokinys galės užsiimti mėgstama veikla. Jei jį sunku motyvuoti, prieš kiekvieną pamoką leidžiame pasirinkti vis kitokią veiklą ir užsiimti ja tik tada, kai atliks numatytas užduotis;
- sudarome veiklą, kuriomis visi klasės mokiniai galėtų užsiimti pertraukų metu, sąrašą, numatome vietas žaidimams (pvz., žaisti šachmatais, domino, spalvinti ir t. t.). Kryptingai ir tikslingai organizuota veikla pertraukų metu sumažina netinkamo elgesio apraiškas klasėje.

TVARKA KLASĖJE

Sukūrus tinkamą fizinę aplinką klasėje, svarbu apmąstyti ir įvardyti mokytojo bei mokinių lengvai nuspėjamą tvarką. Tvarka (angl. *procedures*) – nustatytas būdas tam tikroms veikloms klasėje atlikti, kai siekiame, kad jos būtų atliktos, o ne uždraudžiant jas. Tvarkos laikymasis klasėje padės mokytojams taupyti laiką, kurį jie galės skirti tiesioginiam mokymui. Kiekvienam mokiniui, o ypač mokiniui, turinčiam SUP, tvarka padės gerai jaustis klasėje. Svarbu numatyti ir aiškiai įvardyti tvarką daugiausia problemų keliančiose aplinkose bei nestruktūruotiems laiko tarpams (pvz., ką mokiniai veikia pertraukos metu, kokios veiklos numatytos). Reikia nepamiršti labai svarbios detalės – mokinių, kurie laikosi numatytos tvarkos klasėje, skatinimas. Kurdami tvarką klasėje:

APMĀSTOME VEIKLAS, kurias mokiniai turi atlikti klasėje, jas aprašome, iliustruojame. Verta pagalvoti apie tai, ką gali veikti mokiniai klasėje, jei anksčiau atlieka užduotis, jei mokiniui prireikia pamokos metu nueiti į tualetą arba ką veikia ir kur būna anksčiau ryte į klasę atėję mokiniai;

AIŠKIAI ĮVARDIJAME BENDRĄ KLASĖS TVARKĄ, t. y. pasakome, primename mokiniams, kaip jie turi elgtis tam tikroje situacijoje (pvz., ką mokiniai turi daryti, jei atliko visas užduotis; kaip pabaigia vieną veiklą ir nori pereiti prie kitos veiklos ir t. t.);

SUKURIAME BENDRĄ KLASĖS VEIKLŲ TVARKARAŠTĮ (pvz., būreliai, papildomi užsiėmimai, darbas su specialistais, savarankiškas darbas, mankštos, klasės valandėlės ir pan.). **Pradinėje mokykloje galima tokia tvarka:** atėjimas į klasę / išėjimas iš klasės, tinkamas mokytojo dėmesio atkreipimas, perėjimas nuo vienos veiklos prie kitos, darbas grupėse, dalyvavimas mokyklos šventėse, ėjimas į biblioteką, dalyvavimas išvykose, ėjimas į tualetą (pvz., kiek kartų mokinys gali eiti per pamoką į tualetą, kaip elgiasi tualete ir t. t.), mokymo priemonių dalijimas klasėje, sustojimas į eilę, ėjimas į valgyklą (pvz., maito pasirinkimas valgykloje, indų nusinešimas ir t. t.). **Pagrindinėje ir vidurinėje mokykloje galima tvarka:** atėjimas į klasę / išėjimas iš klasės, namų darbų užduočių atsiskaitymas, dalyvavimas klasės diskusijose, darbas grupėje, elgesys mokyklos aplinkoje (pvz., kur mokiniai renkasi prieš ir po pamokų), ėjimas į valgyklą ir elgesys joje, buvimas mokyklos koridoriuose, naudojimas tualetu, dalyvavimas mokyklos renginiuose.

Svarbu numatyti veiklas ĮRS turintiems mokiniams, kuriems pasireiškia nerimas. Klasėje ar už jos ribų turėtume organizuoti veiklas, mažinančias nerimą. Vienas iš problemos sprendimo būdų galėtų būti veiklą prieš pamokas organizavimas.

Pradinė mokykla:

- iš anksto pasirūpiname, kad mokinys žinotų, ką turi daryti atėjęs į mokyklą. Galima parengti šeimai vizualinę priemonę, detaliai nupasakojančią veiklas mokykloje, o į mokyklą atėjusiam mokiniui pateikti ir kartu aptarti vizualinę jo dienotvarkę;
- pasitelkiame vizualinius priminimus, kurie mokiniams, turintiems ĮRS, primintų, ką, kaip ir kada jie turi daryti. Pasiruošiame priemonių, skirtų mokytis tvarkos (pvz., kortelės „pirma...“, tada...“, „dabar...“, paskui...“; vizualinė pasiruošimo pamokai sekos lentelė);
- inicijuojame veiklas, kurias mokinys turi atlikti prieš pamokas, kaip antai: iš pasirinkimų lentelės pasirinkti norimą veiklą, kuria jis galės užsiimti pamokų metu, kai atliks numatytas užduotis. Kartu su mokytoju ar mokytojo padėjėju reikia paruošti ir aptarti kitos dienos dienotvarkę;
- jei mokiniui sunku išsiskirti su tėvais prieš pamokas, parodome jam mokyklos dienotvarkę, į namus siunčiame socialinę istoriją apie tai, kaip tinkamai pasiruošti atėjimui į mokyklą;
- kai kuriems tėveliams galime rekomenduoti į mokyklą mokinį atvesti prieš pat pamokas ir šitaip išvengti rytinio šurmilio.

Pagrindinė mokykla:

- prieš pamokas ar pertraukų metu organizuojame veiklas mokyklos bibliotekoje, kompiuterių klasėje (pvz., įjungti klasės kompiuterius, sudėlioti knygas į lentynas);
- sudarome sąlygas mokiniui laiką prieš pamokas praleisti kitose aplinkose, kaip antai: mokyklos psichologo, socialinio darbuotojo, spec. pedagogo kabinete ar su bendraamžiais toliau nuo triukšmo šaltinio.

*Labai svarbu atkreipti dėmesį į mokinių, o ypač turinčių ĮRS, užimtumą pertraukų metu. Pasistenkime įvardyti, parodyti ar inicijuoti klasėje veiklas, kuriomis mokiniai pertraukų metu gali užsiimti. Nepamirštame sudaryti sąlygas ĮRS turinčiam mokiniui pertraukų metu užsiimti veikla, kurią iš **pasirinkimų lentelės** jis pasirinko prieš pamokas. Pertraukos yra puiki kūrybinė erdvė **mokyti socialinių įgūdžių**, inicijuoti žaidimus su bendraamžiais. Suprantama, prieš tai įsitikiname, ar visiems mokiniams suprantamos žaidimų taisyklės.*

MOKOME TVARKOS. Sukūrus tinkamą fizinę aplinką klasėje, **numačius klasės tvarką** svarbu skirti laiko **jos mokymui** (pvz., numatyti perėjimo nuo vienos veiklos prie kitos, iš vienos klasės ar aplinkos į kitą tvarką). **Perėjimas nuo vienos veiklos** prie kitos daugumai mokinių, turinčių ĮRS, sukelia itin daug sunkumų. Pirma, tai nestruktūruotas laikas ir padidėjęs triukšmo lygis klasėje, mokyklos koridoriuje, sumažėjęs atstumas tarp mokinių, o tai gana dažnai turi įtakos mokinių netinkamo elgesio apraiškoms.

KĄ GALIME PADARYTI?

- Organizuojame pastovią, kiek tai įmanoma, vizualinę dienotvarkę klasėje.
- Įprantame naudodamiesi laikmačiu parodyti visiems mokiniams, kiek laiko liko iki tam tikros veiklos ar pamokos pradžios / pabaigos.
- Likus 5 ir 1 min. iki pamokos pabaigos, apie tai informuojame mokinius.
- Siekdami išvengti netinkamo elgesio apraiškų ar triukšmo, mokinių, turinčių ĮRS, jei keičiasi užsiėmimų vieta, iš pamokos galime išleisti šiek tiek anksčiau (pvz., 2 min.).
- Jei reikia, mokiniui, turinčiam ĮRS, pereinant iš vienos aplinkos į kitą organizuojame bendraamžių pagalbą.
- Kiekvieną kartą prieš duodami nurodymus dėl veiklos įsitikiname, kad mokinsys, turintis ĮRS, mus girdi.

KLASĖS TVARKOS PASIKEITIMAS. Išvengti neplanuotų pasikeitimų klasėje kartais neįmanoma. Kai kuriems mokiniams, o ypač ĮRS turintiems vaikams, būna sunku tinkamai elgtis nenumatytose ar suplanuotose situacijose, kai reikia keisti veiklą ar mokymosi vietą. Labai svarbu išmokyti mokinius tinkamai reaguoti į pasikeitimus.

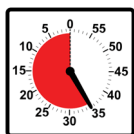
KĄ GALIME PADARYTI?

Pradinėje mokykloje:

- kiek įmanoma anksčiau pranešame mokiniams apie būsimus pokyčius klasėje ir apie veiklas, kurios nesikeis;
- pasitelkiame vizualines pastiprinamąsias priemones, kaip antai: užrašai klasės lentoje, kortelės;
- paaiškiname ir nurodome priežastį, kodėl taip nutiko ir kokio mokinių elgesio tikimasi dienotvarkei pasikeitus.

Pagrindinėje mokykloje:

- informuojame mokinį ar jo šeimą el. laišku, dienyne;
- apie būsimus pasikeitimus asmeniškai pranešame mokiniui prieš pamokas arba renginį.

LŪKESČIAI IR TAISYKLĖS

Kartais žodį *lūkesčiai* vartojame kaip taisyklių sinonimą, tačiau lūkesčiai – tai šiek tiek platesnė sąvoka, kuria vadovaujasi mokytojai, kai kalba apie mokinių elgesį platesniu aspektu. Lūkesčiai – tai tam tikros elgesio gairės visiems mokiniams bei mokytojams. Idealiu atveju lūkesčiai elgesio atžvilgiu yra sukurti visai mokyklai ir naudojami kaip įrankis, padedantis mokytojams nustatyti taisykles mokiniams. Kartais lūkesčiai skamba kiek abstrakčiai, todėl jaunesnių klasių mokiniams gali būti nesuprantami. Remdamiesi taisyklėmis paaiškiname vertybių prasmę konkrečioje veikloje ir kontekste. Lūkesčių įvardijimas yra PEPIS sistemos pagrindas. Aiškiai apibrėžti lūkesčiai mokinių elgesio atžvilgiu padeda visiems mokiniams, o ypač ĮRS turintiems vaikams, išmokti **tinkamai** elgtis klasėje ir kitoje mokyklos aplinkoje.

- Mokinių elgesio atžvilgiu formuojame teigiamus lūkesčius, kaip antai: saugumas, pagarba ir atsakomybės poreikis.
- Lūkesčius **apibūdiname** kaip platesnį tikslą elgesio atžvilgiu, t. y. kaip tinkamai apipavidaliname, pvz., sukuriame ženklą, plakatą ir pakabiname klasėje matomoje vietoje.
- **Siekiamo**, kad mokiniai įsipareigotų remti lūkesčius, bendraudami su jais nuolat primename lūkesčius (pvz., ragindami moksleivį atlikti užduotį, girdami ar taisydami klaidą).

LŪKESČIAI	VISOSE APLINKOSE	KLASĖJE
Pagarba	<ul style="list-style-type: none">• laiku ateinu į renginį• sveikinuosi su mokytojais, darbuotojais, draugais	<ul style="list-style-type: none">• vykda mokytojos nurodymus• kalbu tyliai• laiku ateinu į pamoką
Saugumas	<ul style="list-style-type: none">• rankas laikau prie savęs• stebiu aplinką• koridoriuje vaikštau	<ul style="list-style-type: none">• klasėje vaikštau• naudoju priemones pagal paskirtį
Atsakomybė	<ul style="list-style-type: none">• surenku ir išmetu šiukšles• prižiūriu mokyklos turtą	<ul style="list-style-type: none">• paprašau pagalbos, kaip reikia• padedu kitiems, kai galiu• atlieku namų darbus

2 pav. Elgesio matrica

Taisyklės apibrėžia tinkamą elgesį, kurio mokytojai siekia ir tikisi, kad mokiniai jį pademonstruos. Mokinio elgesys turi būti konkretus, pastebimas ir įvertinamas. Taisyklėms parengti reikia nemažai pasiruošimo, tačiau jos lemia teigiamus rezultatus. Taisyklės gali skirtis priklausomai nuo aplinkos (pvz., klasės, valgyklos taisyklės). Mokinius **mokome** tinka-

mai elgtis veiklų metu, t. y. taip, kaip apibrėžta lūkesčiuose, **naudojame elgesio matricą**, įvardijame taisykles, atspindinčias lūkesčius kiekvieno mokinio elgesio atžvilgiu. Matrica gali būti taikoma siekiant tęstinumo, kai norime paaiškinti mokiniams, kad lūkesčiai elgesio atžvilgiu įvairiose aplinkose gali skirtis.

Prieš kuriant klasės taisykles, svarbu prisiminti mokyklos vertybes bei lūkesčius mokslėivių elgesio atžvilgiu. Pagalvokime apie klasę, kurioje norėtume dirbti? Kaip mokiniai turėtų elgtis klasėje, pertraukų metu? Jei mokyklos vertybės apima ir mokinių saugumą, pagarbą bei atsakingumą, tai ir klasės taisyklėse turėtų būti akcentuojamos šios vertybės. Kaip galime užtikrinti mokinių **saugumą** klasėje ir už jos ribų? Ar mokinys galės laisvai judėti pamokos metu klasėje? Kaip mokiniai elgsis pertraukų metu? Kaip mokiniai savo elgesiu parodys **pagarbą** kitiems? Pvz., kaip kreipsis į klasės draugus, mokytojus? Kaip mokiniai savo elgesiu parodys, o mokytojai supras, kad jie yra **atsakingi**. Kurdami klasės taisykles galvokime ir apie mokinius, turinčius SUP. **ĮRS turintiems mokiniams** taisyklės turi būti

aiškiai išdėstytos ir vizualiai iliustruotos. Ši mokinių grupė ne visada supranta tik žodžiu pateiktą informaciją, todėl lūkesčiai, veiklos, užduotys bei kita informacija turėtų būti pateikiama mokiniams suprantama kalba, t. y. struktūruota ir papildyta vizualinėmis priemonėmis. Parodydami šiai mokinių grupei vaizdines užuominas kartu su aiškia žodine instrukcija pasieksime gerokai geresnių rezultatų, t. y. mokiniai iš anksto galės peržiūrėti ir prisiminti, kokie yra mokytojo lūkesčiai, kaip turi elgtis mokinys. Taip pat svarbu pabrėžti, kad vizualinių priemonių taikymas turi paskatinti mokytojo ir specialistų bendradarbiavimą. Vaizdinius simbolius lengva paruošti, jais perteikiama informacija yra suprantama, todėl juos gali naudoti tiek mokytojai, tiek pagalbos specialistai.

PATARIMAI, KAIP KURTI TAISYKLES

Kartais kuriame taisykles, kurios yra nepakankamai apibrėžtos, jose dominuoja neiginiai, dažnai pamirštame nuoseklų taisyklių mokymą klasėje. Kartais prisimename jas tik tada, kai pasireiškia netinkamas mokinių elgesys. Dirbdami pagal PEPIS modelį, savo pedagoginę veiklą organizuojame taip, kad netinkamo elgesio apraiškų būtų kuo mažiau, todėl išmokstame sistemingai ir tikslingai mokyti taisyklių, taikyti jas ne tik klasėje, bet ir už jos ribų. Siekiame, kad pasireikštų tinkamas mokinių elgesys, todėl dėmesį ir pastangas kreipiame į netinkamo elgesio prevenciją.

Kurdami klasės taisykles, pageidautiną mokinių elgesį klasėje modeliuojame kartu su mokiniais, juos įtraukiame į taisyklių kūrimo procesą. Mokiniai lengviau priims ir laikysis taisyklių, kurias patys sukurs. Taip pat nepamirškime pamąstyti, kaip turėtų būti iliustruotos taisyklės, kad jas suprastų mokiniai, turintys SUP, o ypač ĮRS. Jau anksčiau užsiminta apie

vaizdinius simbolius ir jų reikšmę mokinių, turinčių ĮRS, gyvenime, todėl kuriant taisykles svarbu rasti tinkamą jų pavaizdavimo būdą. Pvz., mokinys, turintis ĮRS, geriau reaguoja į paprastas iliustracijas (pvz., pavaizduotas paprastomis linijomis), nes jos turi mažiau vizualinių trikdžių nei nuotraukos ar sudėtingos iliustracijos.

Taisyklės turi būti **teigiamos**, t. y. vengiame neiginio „ne“, nes mokiniams norime pasakyti, ką jie turi daryti. Pvz., sakome „koridoriuje vaikštomė“, o ne „nebėkite“, „kalbame tyliai“, o ne „netriukšmaukite“.

Pasirenkame ne daugiau kaip 3–5 klasės taisykles. Svarbu, kad tas pačias taisykles būtų galima pritaikyti skirtingose aplinkose, ir **užtikriname** nuoseklų jų vykdymą. Kurdami taisykles **vartojame mokiniams suprantamus žodžius**, o taisyklėse įvardytas elgesys turi būti **konkretus, įvertinamas ir matomas**.

PVZ., „BŪK PAGARBUS.“

Ar taisyklė suformuluota teigiamai?

Taip / ne

Ar taisyklė apibūdina konkretų elgesį?

Taip / ne

Ar taisyklėje įvardytas elgesys yra įvertinamas?

Taip / ne

Jei pasirinkote kelis atsakymus NE, tai šią taisyklę reikėtų perrašyti. Pvz., „Saugok savo ir kitų daiktus.“

PVZ., „PAMOKŲ METU NETRIUKŠMAUK.“

Ar taisyklė suformuluota teigiamai?

Taip / ne

Ar taisyklė apibūdina konkretų elgesį?

Taip / ne

Ar taisyklėje įvardytas elgesys yra įvertinamas?

Taip / ne

Jei iš trijų atsakymų pasirinkote bent kelis atsakymus NE, tai taisyklę reikėtų perrašyti. Pvz., „Pamokų metų tyliai klausomės.“

KAIP MOKYTI TAISYKLIŲ?

Mokytojams svarbu prisiminti, kad neužtenka mokinius supažindinti su klasės taisyklėmis. Neverta tikėtis, kad jau kitą dieną mokiniai akylai jų laikysis. Kai kuriems mokiniams reikia individualaus mokymo, o ypač tiems, kurie turi rimtų elgesio problemų. Jau anksčiau užsiminta, jog kartais taisyklių tenka mokyti kaip atskiro dalyko, o įsivertinus, kad mokiniams sunku jų laikytis, reikia vėl iš naujo jų mokyti arba pakeisti pasirinktą mokymo būdą. Mokiniais, kuriems sunkiai sekasi PEPIS I pakopoje, kartais tenka taikyti II pakopos sistemas ir praktikas, t. y. daug intensyvesnes strategijas.

PRISIMINKIME, kad taisyklės mums padeda įvardyti lūkesčius mokinių elgesio atžvilgiu tam tikrose aplinkose. Labai svarbu stebėti ir skatinti mokinius, kurie laikosi taisyklių. Didžiulė tikimybė, kad tinkamas paskatinimas už taisyklių laikymąsi ir toliau motyvuos mokinių jų laikytis, todėl mokome taisyklių, o ypač tuos, kuriems jų mokantis reikalingas paskatinimas ar individualus darbas.

APIBRĖŽIAME taisyklę – **ilustruojame vaizdu, pateikiame pavyzdžių**, kaip taisyklė (tam tikri veiksmai?) atrodo atliekant veiklas.

Norėdami įsitikinti, ar mokiniai supranta taisykles, **ĮTRAUKIAME** juos į bendras veiklas, žaidimus, reikalaujančius laikytis taisyklių.

NAUDOJAME VAIZDO IR GARSO PRIMINIMUS:

- **vaizdo priminimai:** plakatai, iliustracijos, mokinių iliustruotos taisyklės, kortelės su taisyklėmis ant mokinių stalų, rodyklės, rankų signalai ir ženklai (pvz., ant grindų priklijuotos pėdutės nurodo vietą, kur mokiniai rikiuojasi kūno kultūros pamokai, eiti į valgyklą);
- **garso priminimai:** laikmačiai su garsu, rankų plojimas ar spragtelėjimas pirštais, specialūs žodžiai ar frazės, muzikos garsai (pvz., palaipsniui garsėjanti muzika reiškia, kad perėjimas iš vienos veiklos į kitą eina į pabaigą).

TAIKOME išankstinius pataisymus, t. y. žodinius priminimus, inscenizuojame, suvaidiname tinkamą elgesį, **PRIMENAME** elgesio taisykles aplinkoje, kurioje pasireiškia netinkamas elgesys.

TAISYKLIŲ MOKOME VISĄ KLASĘ ARBA INDIVIDUALIAI. Mokydami mokinius klasėje:

- sąmoningai ir sistemingai organizuojame apgalvotas ir kryptingas veiklas, skirtas mokyti taisyklių;
- taisyklių mokome taip, kaip mokytume spalvų ar dydžių, t. y. kryptingai ir sistemingai;
- kasdien su klase pakartojame taisykles, nes tai suteiks mokiniams stabilumo; naudojame priminimus (tai ypač svarbu mokiniams, turintiems ĮRS).

Dirbdami individualiai:

- mokiniui, turinčiam ĮRS, pritaikome strategijas, orientuotas į jo pageidautiną elgesį;
- taikome vizualines pastiprinamąsias priemones (pvz., korteles su taisyklių priminimais);

AKTYVI PRIEŽIŪRA

Kaip papildomą I pakopos metodą, galime taikyti aktyvią priežiūrą. I pakopoje daugiau stebime, kaip mokiniai įsitraukia į veiklas, pamokų metu vaikstome po klasę bei nuolat apžvelgiame visus mokinius klasėje. Svarbu nepamiršti,

- kuriame socialinę istoriją apie klasės taisyklių svarbą, aiškiai išdėstome, kur, kada ir kaip taisyklės taikomos, sistemingai skaitome, primename ir mokome jas pritaikyti aplinkose, situacijose.

KALBAMĖS SU MOKINIAIS APIE NETINKAMO ELGESIO PASEKMES:

- sukūrę klasės taisykles, aiškiai įvardijame pasekmes už jų pažeidimus. Taisyklės turi būti suderintos su visos mokyklos tvarka, aiškiai apibrėžtos, atitinkančios mokinių amžių bei suvokimą, pagarbios ir etiškos;
- aiškinant apie pasekmes mokiniams, turintiems ĮRS, gali tekti taikyti pasekmių žemėlapi. Aiškiai apibrėžiame, kokios pasekmės laukia mokinio, kai jis elgiasi tinkamai arba netinkamai.

Kelios klasės taisyklės nenumato visų situacijų, kuriose pasireiškia netinkamas mokinių elgesys. Tačiau klasės taisyklės yra sistema, kuri apibrėžia mokytojo lūkesčius mokinių atžvilgiu.

kad stengiamės bendrauti su visais mokiniais klasėje, o ne tik su grupele mokinių. Pamokų ir pertraukų metu nuolat pagiriamas tinkamas mokinių elgesys, kai reikia, netinkamas koreguojamas.

MOKINIŲ SKATINIMO SISTEMA

Įvardijus lūkesčius elgesio atžvilgiu labai svarbu nuolat skatinti tinkamą mokinių elgesį – šitaip padidinama tikimybė, kad mokiniai elgsis taip, kaip tikimasi. Už tinkamą mokinio elgesį

pagiriame žodžiu (pvz., „Ačiū, kad pakėlei ranką.“). Taip pat tinkamą mokinio elgesį giriame penkis kartus dažniau nei netinkamą elgesį.

II PAKOPA (TIKSLINĖ)

Igyvendinus PEPIS I pakopos metodus, dauguma klasės mokinių demonstruoja tinkamą elgesį tiek pamokų, tiek pertraukų metu. Kai kuriems mokiniams neužtenka vien tik I pakopos prevencinių veiklų. Kada būtina pereiti prie II pakopos praktikų? Tada, kai I pakopos taikomos praktikos nesumažina netinkamo mokinių elgesio apraiškų klasėje. Svarbu atsakyti į klausimą, kaip vertiname elgesį klasėje? Ar pastebime teigiamų pokyčių klasėje ženklų? Ar mokiniai elgiasi tinkamai? Ar reikalinga papildoma pagalba? Gal pastebėjome, kad kai kuriems mokiniams nesiseka pademonstruoti tinkamo elgesio. Būtina atkreipti dėmesį į šią mokinių grupę, nes laiku nesuteikus jiems reikalingos II pakopos pagalbos gali kilti rimtesnių elgesio problemų.

II pakopos tikslas – padėti mokiniams išmokyti trūkstantį įgūdžių, todėl svarbu derinti mokykloje diegiamas praktikas su klasės lūkesčiais ir praktikomis. Pvz., mokytojas gali mokyti visus klasės mokinius (I pakopa) tam tikrų socialinių įgūdžių, o grupelė mokinių šių įgūdžių mokosi kartu su specialistais II pakopos socialinių įgūdžių grupėje. Svarbu įsitikinti, ar naujas įgūdis atitiks visos klasės lūkesčius, o mokytojai ras laiko pagirti ir paskatinti taikyti naujus įgūdžius klasėje.

Praktikos, skatinančias tinkamą mokinių elgesį:

ELGESIO SUTARTIS – metodas, skatinantis mokinį prisiimti atsakomybę už savo veiksmus; parenkame sutarties tarp mokytojo ir mokinio formą, įvardijame konkrečius nuo mokinio elgesio priklausančius skatinimo būdus, numatome pasekmes. Sutartyje įvardijame pagei-

dautiną elgesį, sąlygas, kuriomis šis elgesys turi pasireikšti, paskatinimus už pademonstruotą tinkamą elgesį, netinkamo elgesio pasekmes;

ŽETONŲ EKONOMIKA – žetonų (apčiuopiamų arba neapčiuopiamų) sistema, kai mokiniai kaip paskatinimą už tinkamą veiklą ar elgesį gauna žetonus, kuriuos gali iškeisti į mėgstamą veiklą ar privilegijas klasėje. Žetonų ekonomika – veiksminga įvairių amžiaus grupių bei gebėjimų mokinių skatinimo sistema;

GRUPINĖ PRIKLAUSOMYBĖ – už atliktas užduotis, tinkamą elgesį klasėje ar kitą tikslinę veiklą paskatiname visą klasę arba mažesnę mokinių grupę. Ši strategija vienu metu padeda spręsti kelių mokinių elgesio problemas, yra veiksmingesnė nei individuali skatinimo sistema ir reikalauja mažiau laiko stebėjimui. Mokytojas sprendžia individualias mokinio elgesio problemas, neišskirdamas jo iš visos grupės;

KONKRETUS IR SUSIETAS PAGYRIMAS – mokytojo pagyrimas daugumai mokinių yra paskatinimas. Galime pagirti mokinį už tinkamą ir konkretų elgesį. Ši strategija gali būti diferencijuojama pagal mokinių amžių, raidą, aplinką, kurioje mokoma, ir mokyklos kultūrą. Pagiriame tinkamą bei konkretų mokinio elgesį, o ne mokinį;

„ĮSIREGISTRUOK–IŠSIREGISTRUOK“ intervencija grindžiama elgesio funkcija, ji skirta netinkamam mokinio elgesiui šalinti ir paskatinti jį įsitraukti į akademinę veiklą.

III PAKOPA (INDIVIDUALI)

Kai kuriems mokiniams neužtenka nei klasės, nei grupės mastu teikiamos pagalbos ir palaikymo. Šiai mokinių grupei reikalinga III pakopos intensyvi individuali pagalba. Reikėtų pabrėžti, kad mokytojui, kurio klasėje mokosi mokinys, kuriam reikalingos III pakopos intervencijos, labai svarbu nuolat konsultuotis su elgesio specialistais, mokyklos administracija, į savo profesinio tobulėjimo planą įtraukti mokymus apie darbo pasireiškiant netinkamam elgesiui metodus. Mokytojas turėtų nuolat bendradarbiauti su pagalbos specialistais, kreiptis į Vaiko gerovės komisiją dėl mokinio funkcinio elgesio vertinimo, jei iki tol taikytos praktikos ir intervencijos nesumažino netinkamo elgesio apraiškų.

Jei II pakopoje buvo rekomenduojama stebėti mokinio elgesį siekiant išryškinti pagrindines elgesio funkcijas, tai, įvairių šaltinių duomenimis, III pakopoje būtina atlikti funkcinį elgesio vertinimą (toliau – FEV). Išsiaiškinti tai, kas lemia netinkamą mokinio elgesį. Pirmiausia įvardijamas netinkamas mokinio elgesys, tada parenkamas kitas, socialiai priimtinas elgesys, galiausiai vykdomas tiesioginis mokinio elgesio stebėjimas ir specialistų apklausos tam, kad apie mokinio elgesį būtų surinkta kuo daugiau informacijos. Galima grįžti prie anksčiau paminėto esminio PEPIS principo, teigiančio, kad sprendimai mokinių atžvilgiu turi būti priimti tik atsižvelgus į surinktus duomenis. Todėl įvardijus netinkamo elgesio funkciją, iškėlus netinkamo elgesio hipotezę (kokia netinkamo elgesio funkcija?) ir tik atsižvelgus į FEV rezultatus, rengiamas mokinio individualaus elgesio planas (toliau – IEP), numatomos intervencijos elgesiui keisti.

Intervencijas galima įgyvendinti įprastų veiklų, pamokų ar pertraukų metu. Daugiau dėmesio kreipiama į veiklas, dienotvarkes, darbo

systemas, vizualinę struktūrą. Jei mokinio IEP numatytos priemonės nepadedą sumažinti netinkamo elgesio apraiškų, kartu su VGK įvertinamas taikomų intervencijų įgyvendinimo tikslumas, koreguojamos mokinio IEP numatytos priemonės netinkamam elgesiui keisti, pvz., teikiama daugiau intensyvios 1:1 pagalbos, labiau struktūruojamos veiklos ir t. t. Atsižvelgus į FEV rezultatus ir nustatytą elgesio funkciją, taikomos intervencijos (antecedentų, pasekmių ar įgūdžių mokymo) netinkamo elgesio apraiškoms mažinti, kartu vertinama, ar taikomos priemonės įgyvendinamos taip, kaip buvo numatyta ir suplanuota. Dar galima pridurti, kad labai svarbu įvertinti kontekstą, kuriame mokinys gyvena ir mokosi, bei pokyčius, kurie gali turėti įtakos netinkamo jo elgesio apraiškoms. Labai svarbu savo kasdienę veiklą grįsti duomenimis. Nuolat stebima ir įvertinama, ar mokiniai laikosi taisyklių? Jei taisyklių nesilaikoma, identifikuojama aplinka, kurioje mokiniai nesilaiko taisyklių, kokių taisyklių jie nesilaiko ir kurie mokiniai taip elgiasi? Surinkti duomenys apibendrinami (ieškoma pasikartojančių klaidų, tendencijų), sprendimai klasėje priimami tik remiantis surinktais duomenimis.

Taikome šias strategijas:

DIFERENCIJUOTAS PASKATINIMAS – metodas, skirtas netinkamam elgesiui mažinti, kai mokinio elgesys (pvz., pokštavimas ar juokas) pasireiškia esant vienam iš stimulų (pvz., būnant su bendraamžiais pertraukos metu) ir kai mokinio elgesys neskatinamas esant kitam stimului (pvz., kai mokytojas per pamoką moko). Daugiau informacijos apie šią strategiją pateikiama literatūros šaltiniuose;

SUPLANUOTAS IGNORAVIMAS – tai netinkamo elgesio ignoravimas, kai mokinio elgesio funkcija yra gauti bendraamžių ar mokytojų dėmesio. Svarbu, kad klasės mokiniai suprastų žodžio „ignoruoti“ prasmę, kartu svarbu, jog dirbantys specialistai laikytųsi tų pačių susitarimų. *Pastaba.* Jei mokinio elgesys pasireiškia socialiai nepriimtiniu būdu ar savęs / kitų žalojimu, tai planuoto ignoravimo intervencijos netaikome;

ATSAKO VERTĖ – metodas, kai priklauso-
mai nuo mokinio elgesio pašalinamas nustatytas kiekis paskatinimų (pvz., žetonai, taškai). Šis metodas tinka įvairaus amžiaus mokiniams, taikomas klasėje kartu su žetonų ekonomika ar kitomis pozityvaus elgesio programomis;

TEIGIAMO PASKATINIMO PERTRAUKA – taikant šį metodą tam tikram periodui apribojama mokinio prieiga prie paskatinimo. Mokytojas tai gali padaryti dviem būdais: paimdamas mo-

kinį paskatinančią priemonę arba mokinį iškel-
dindamas iš aplinkos, kurioje yra paskatinimas.

Remdamiesi mokslinių straipsnių apžvalga ir susipažinę su tarptautine PEPIS diegimo klasėje medžiaga, galime daryti išvadą, kad Lietuvos mokytojai taip pat gali taikyti šį modelį. Atsižvelgęs į PEPIS modelio daugiapakopškumo principus, mokytojas pagal pateiktas rekomendacijas gali sukurti tinkamas fizines mokymosi aplinkas klasėje, remdamasis mokyklos vertybėmis aiškiai apibrėžti lūkesčius mokinių elgesio atžvilgiu ir kartu su mokiniais parengti klasės taisykles. Organizuodami veiklas klasėje pagal PEPIS modelį, galime kiekvienam mokiniui parinkti tinkamas praktikas, intervencijas, sumažinti netinkamo elgesio apraiškas, pailginti įsitraukimo į akademines veiklas laiką. Pozityvaus elgesio palaikymo ir intervencijų sistema, priešingai nei dabar mokyklose egzistuojančios darbo esant netinkamam elgesiui praktikos, padeda gerinti mokyklos socialinį klimatą ir visiems mokyklos mokytojams bei mokiniams siekti geresnių elgesio ir akademinių rezultatų.

LITERATŪRA

1. Cook R. E., Klein M. D. Adapting early childhood curricula for children with special needs. Pearson, 2016.
2. Kidder J., McDonnell A. P. Visual aids for positive behavior support of young children with autism spectrum disorders, 2017.
3. Simonsen B., Putnam R. F., Yanek K., Evanovich L. L., Shaw S. K. G., Shuttelton C., Morris K., Mitchell B. S. Students with disabilities in the classroom within a PBIS framework, 2020.
4. Prieiga per internetą: <http://www.education.uw.edu/ibestt/wp-content/uploads/2018/02/Group-Contingencies.pdf>.
5. Prieiga per internetą: https://www.spelfabet.com.au/wp-content/uploads/2018/12/musec_briefing_24_specific_and_contingent_teacher.
6. Prieiga per internetą: https://csesa.fpg.unc.edu/sites/csesa.fpg.unc.edu/files/ebpbriefts/Reinforcement_Checklist-Token.pdf.
7. Prieiga per internetą: https://autismpdc.fpg.unc.edu/sites/autismpdc.fpg.unc.edu/files/Reinforcement_Steps-Token.pdf.
8. Prieiga per internetą: <https://arasaac.org/pictograms/search>.